
Rauf Denktaş'ın Ankara'daki Zorunlu İkamet Yılları Ve Faaliyetleri (1964-1968)

Hande EROL¹

Özet

1964 yılı, Rauf Denktaş için hayal kırıklıkları ile dolu bir yıl olmuştur. Kıbrıs Rum Kesimi'nin, Kıbrıs'ı resmi olarak temsil ettiği Birleşmiş Milletler tarafından onaylanmıştır. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde yaptığı konuşmadan ötürü, Makarios hükümeti, tarafından Denktaş hakkında tutuklama kararı çıkartılmıştır. Yapılan görüşmelerden sonra Denktaş'ın yargılanmamasına karar verildi ancak Ada'dan uzaklaştırılacaktı. Denktaş, 1964-1968 yıllarını Ankara'da sürgünde geçirmek durumunda kalmıştır. Denktaş fiziksel olarak Kıbrıs'tan uzakta da olsa, aklı ve kalbi Kıbrıs'ta olarak, davası için faaliyetlerine devam etmiştir. Bu çalışma, Denktaş'ın Ankara'da zorunlu ikamet yıllarındaki faaliyetlerini anlatmayı hedeflemektedir. Denktaş'ın Ankara'daki faaliyetleri, Türkiye ile ilişkileri ve Türkiye'nin Kıbrıs Meselesine bakışı açısından önem taşır.

Anahtar Kelimeler: Rauf Denktaş, Ankara, sürgün, Makarios, Birleşmiş Milletler.

The Exile Years Of Rauf Denktash's In Ankara and His Activities (1964-1968)

Abstract

Rauf Denktash frustrated because of problems in 1964. United Nations Security Council referred to the Government of Cyprus in a way which implied that the government manned only now by the Greek Cypriots, was the legitimate Government of Cyprus. Denktash joined to United Nations Security Council in 1964. Because of his speech, the Greek-Cypriot leadership decided his arrest. After the negotiations, his re-entry to the island was prohibited by the Greek-Cypriot leadership in years 1964-68 due to his speech in UN. When he lived in Ankara, he continued his activities for Turkish Cypriots.

Keywords: Rauf Denktash, outlaw, Ankara, Makarios, United Nations.

¹ E-posta: zeynephanderol@hotmail.com

Giriş

Rauf Raif Denктаş, 20. Yüzyıl siyasi tarihinde Kıbrıs davasında üstlendiği rol ile ekol haline gelmiş bir liderdir. Rauf Denктаş, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin kuruluşunda üstlendiği siyasi rol ile sadece bölgesel değil uluslararası alanda bir aktör haline gelmiştir. Ancak Denктаş, siyasi hayatı boyunca anavatanı olarak gördüğü Türkiye'nin desteğine duyduğu ihtiyacı her fırsatta dile getirirken, bölge ile tarihi ve duygusal bağları olan Türkiye de Kıbrıs sorunu ve Denктаş'la yakından ilgili olmuştur. Denктаş, siyasi hayatında uzun yıllar süren toplumlararası görüşmeler, sayısız Birleşmiş Milletler çözüm önerisi, sürgün, özel hayatında küçük yaşta kaybettiği anne ve babasının acısı, evlat acısı, sağlık sorunlarını içine sığdırdığı uzun bir yaşam sürmüştür. Özel hayatında yaşadığı acıları, davasına olan inancı ile bastırmıştır. Denктаş'ın Cumhurbaşkanlığı Sarayı'ndaki odasının duvarında bulunan, Jorge Louis Borges'in "Eğer hayatımı yeniden yaşamış olsaydım, Daha fazla yanlışlar yapmaya çalışırdım, Mükemmel olmaya da çalışmazdım, Daha da rahat olurdu, Daha fazla dolu dolu yaşardım, Daha az şeyleri ciddiye alırdım" şiirini Denктаş kendine uyarlamış mıydı bilinmez ama Denктаş için çok çalışmak ve siyaset bir yaşam felsefesi idi (Batur, 2007: 10).

Denктаş Ankara'da Yeni Bir Hayat Kurmaya Çalışıyor (1964)

1963 yılı Aralık ayında başlayan ve tarihe "Kanlı Noel" diye geçen Rum saldırılarının şiddetle devam ettiği 1964 yılı, Kıbrıs Türk toplumunun var olmakla, yok olmak arasındaki çizgide olduğu, Denктаş'ın "İkinci bir Girit olmayalım" diye dua ettiği bir dönem olmuştur. 26 Şubat 1964 tarihinde Londra'da başlayan Birleşmiş Milletler görüşmelerinde Kıbrıs'taki Türk cemaati adına Birleşmiş Milletler Güvenlik Komisyonu'nda konuşma yapan Denктаş 18 Mart 1964 tarihinde Ankara'ya dönmüşse de, Birleşmiş Milletler'de yaptığı konuşmadan ötürü Ada'ya dönüşü Makarios tarafından yasaklanmıştır ve böylece Denктаş'ın Ankara'daki zorunlu ikamet yılları başlamıştır (Kızılyürek, 2007: 142).

Türkiye'de geçirdiği bu dört yılı "hayatının en zor dönemi" olarak adlandıran Denктаş için, bu dönem gerçekten kolay olmamıştır (Denктаş, 1997:1). Bu dört yıllık dönemde Denктаş, Kıbrıs konusunda Türk hükümetleri ile arasındaki *vizyon farklılığını* iyice anlamış ve gerek söylemlerinde gerekse yazdıklarında bunu çekinmeden dile getirmiştir.

Denктаş, fiziksel olarak mücadelesinin merkezinden uzaktaydı ancak aklı ve kalbi Ada'daydı. Ankara'da, Çankaya Birinci Basın Sitesi'nde, eşi Aydın Denктаş ve çocuklarıyla birlikte küçük bir apartman dairesi tutmuşlardı. Eşi Aydın Denктаş, sağlık sorunlarıyla uğraşmıştır. Denктаş, bir yandan Ada'ya

geri dönme yolları ararken, bir yandan da faaliyetlerine devam etmiştir. Dışişleri Bakanlığı'nda Kıbrıs Dairesinde Denктаş'a bir masa verilmiş, her gün burada çalışmış, raporlarını yazmıştır. Denктаş burada İngilizce broşürler hazırlamış, Kıbrıs'tan gelen kriptoları okumuştur (Batur, 2007: 258,392).

Denктаş ayrıca Kıbrıs'taki Türk liderliği ile Türk hükümeti arasında köprü vazifesi görmüştür. Bu vazifelerinden biri, 22 Mart günü Kıbrıs'tan, Dr. Küçük'ten, Denктаş'a gelen iki buçuk sayfalık mesajdı. Mesajda Dr. Küçük: "Londra Konferansı'ndan bu yana bütün şiddet ve gaddarlığıyla devam eden Rum saldırganlığı karşısında Türk cemaatinin içinde bulunduğu manzara feciidir. Bu durumda verilen mücadele, bugüne kadar ancak anavatan imdada geliyor ümit ve imanı içerisinde yürütülebilmiştir. Bugün anavatanın müdahale edebileceğine burada inanan kalmamıştır..." (Batur, 2007: 246) demiştir.

Mesajın gelişinden çok kısa bir süre sonra Denктаş, Başbakan İnönü tarafından çağırılmıştır. İnönü kızgın bir şekilde, Denктаş'a "İç savaş çok vahimdir. Biz çatışmaları yaygın hale getirmemeye çalışıyoruz. Ve başaracağız. Fakat sabretmeleri gerekir..." demiştir. Görüşmenin ardından Denктаş, 30 Mart gecesi, duygularını günlüğüne şu şekilde aktarmıştır: "Kıbrıs'a dönebilmem konusunda netice yok. İnönü adaya gizlice girişime karşı, "Cemaat Meclisi'nin başkanı adaya mevkiine layık şekilde girer, bunu sağlamaya çalışıyoruz" demiştir. Değişirme birliğinin içinde sızma önerimi, tanınırsam büyük olay olur diye reddediyor. Paraşütle atlama düşüncemi askeri kanat ciddiye almıyor. Her gün Kıbrıs Dairesi'nde çalışanlara yardımcı oluyorum. Kıbrıs: Geçmiş- Bugünü ve Geleceği adını taşıyan İngilizce bir kitap hazırlığı var. Girit'e bir bölüm ayrılmış. General Turgut Sunalp kanalıyla Genelkurmay'da Girit dosyasını okuyorum. Sanki Kıbrıs'ı okuyorum gibi geliyor bana" (Batur, 2007: 247).

10 Nisan 1964 tarihinde Ankara'da yaptığı basın toplantısında konuşan Denктаş Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyini: "Güvenlik Konseyi Kıbrıs konusuna el atarken problemin esasının ne olduğunu tespit etmedi. Eğer Güvenlik Konseyi bu şekilde hareket etseydi, Kıbrıs'ta anayasa çiğnenmez, beynelmilel anlaşmaların dışına çıkılmaz, insan hakları hiçe sayılmaz ve rejim yıkılmazdı" diyerek eleştirmiştir (Milliyet, 10 Nisan 1964: 1, 7). Kıbrıs'taki Türk cemaatinin yaşadığı sıkıntıları da dile getiren Denктаş şunları söylemiştir: "Kıbrıs'ta Türk cemaati 4 aydan beri ne mektup alabilmekte ne de mektup gönderebilmektedir. Bu güç duruma sebep, devlet reisliğinden çıkarak, çete reisi haline gelen Makarios'un, Birleşmiş Milletler nezdinde devlet reisi muamelesi görmesidir. Bu durum devam ettikçe Kıbrıs meselesinin hukuki bir düzen içinde hal şekline kavuşacağını sanmıyorum. Kıbrıs'ta katliamı idare eden İç İşleri Bakanıdır. Aynı İç İşleri Bakanı,

Birleşmiş Milletler Kumandanına yol gösterecektir. Katilleri yakalayacak polis kuvveti, katillerin şefi ile ortak. Böyle idare devam ettikçe, tarafları memnun edecek bir yol bulunmaz. Nitekim bu şartlarda arabulucunun görevi güçleşmiştir” (Milliyet, 10 Nisan 1964: 7).

Türk kamuoyunu Kıbrıs'ta yaşanan olaylarla (Rum saldırıları) ilgili bilgilendirmek isteyen Denктаş sadece basın toplantıları düzenlememiş, Ankara'da konferanslar vermiştir; Bu amaçla Denктаş 17 Nisan 1964 tarihinde Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fikir Kulübünde öğrencilerle buluşmuştur. Yaptığı konuşmada Denктаş: “Makarios süratli ve sert adımlarla hedefine doğru ilerlemektedir. Bu aceleciliği içinde Türkiye'nin Ada'ya müdahalesini gerektiren çılgınlıklara tevessül edebilir” (Milliyet, 10 Nisan 1964: 7). diyen Denктаş Kıbrıs'ta çarenin Türkiye'nin vereceğe kararı bağlı olduğunu söyleyerek şöyle devam etmiştir: “Birleşmiş Milletler kuvvetlerinin Makarios'un elinde oyuncak oluşunun sebebi Makarios'un hala bir devlet adamı olarak tanınmasıdır. Makarios bugün Türkiye tarafından tanınmaması halinde Kıbrıs Türklerinin fiili durumu iyileşecek ve Kıbrıs Türklerine Makarios kadar meşru bir hükümet kurma imkânı verilmiş olacaktır. Eninde sonunda bu davanın çıkarı yolu budur” (Milliyet, 10 Nisan 1964: 7).

Ada'ya dönemeyen Denктаş iyice bunalıma girmişti. 17 Nisan gecesi içine düştüğü durumu günlüğüne şöyle aktarmıştır “Bunalım içindeyim. Yarını bilmemek çok zor! Vatan ateşler içindeyken uzaktan bakmak daha zor. Rum basını “Kaçtı, gelmeyecek, Ankara'da rahatına bakıyor” diye yazıyor. Toplumun içinde beni sevmeyenler de ateşe benzin döküyorlar...” (Denктаş, 1996: 60-90).

Denктаş, nisan ayında Ankara'da General Turgut Sunalp'in evinde 27 Mayıs ihtilaline katılan ve daha sonra meclise girip senatör olan eski bir askerle tanışmıştır. Sohbet, Kıbrıs'ta Rumların saldırıları hakkındaydı. Denктаş'ın anlatımıyla:

(Senatör):

“Gafil avlandık. Siz de biz de gafil avlandık” diyor.

İtiraz ediyorum. “ Biz gafil avlanmadık” Gelmekte olan tehlikeyi günü gününe gördük ve anavatanı uyarmak için elimizden geleni yaptık diyorum.

Gönderilen raporlar vardı. Okunmamış, değerlendirilmemiş.

Kıbrıs'a gelip giden heyetler vardı, hepsine de tehlikeyi gösterdik. Bildiklerimizi söyledik. Hepsi de bize “Korkmayınız, olmaz böyle şey” dediler.

Türkiye'ye heyet de göndermiştik ve bu heyet Senatoyu da ziyaret etmişti. Evet, Senatör bu heyetin gelişini hatırladı. Hatta gelenlerin adlarını bile biliyordu. Onlar bu durumu anlatmamışlar mıydı? Anlatmışlardı. “Fakat Lefkoşa'daki Türk Büyükelçiliğinden (Türk büyükelçisi Dırvana) gelen işarda bu heyete kulak verilmemesi isteniyordu. Bunlar müfrit grubu temsil ediyorlarmış” deniyordu. Biz de önem vermedik söylenenlere diyordu senatör” (Denktaş, 1966: 42).

Akademisyen Ali Satan ve Erdoğan Şentürk'ün kendisi ile yaptığı röportajda Denktaş, “öğle yemeklerinden feda ederek” gönderdiği raporları, Ankara'da yaşadığı sürgün hayatında (1964-1968) Kıbrıs dairesinin alt katında, Başbakan İnönü'ye ulaşmamış bir şekilde bulunduğunu ifade ediyordu. Hatta Denktaş, Rumların 1963 yılındaki saldırı hazırlıklarını bildiren raporlarını altında 27 Mayıs İhtilal hükümetinin büyükelçisi Em. Yarbay Emin Dırvana'nın şu notu ile buluyordu: “Bu raporları yazarların siyasi bilgileri geniş ama siyaset bilgileri çok kıt kaale alınmaması...” (Satan- Şentürk, 2012: 333). Bu durum söz konusu tarihlerde meydana gelen olaylarda ve kayıplarda Dırvana'ya tarihi bir mesuliyet yüklemiş görünüyor (Erol, 2014: 32).

Temmuz ayına girildiğinde Kıbrıs'tan gelen haberler iyi değildi. Rumlar, Ada'da Türklere karşı saldırılara başlamıştı. Denktaş, Ada'ya gitme yollarını arıyordu ancak Makarios hükümetinin sözcüsü, “Denktaş'ın Ada'ya döndüğü takdirde tutuklanacağını” söylemiştir (Milliyet, 12 Temmuz 1964: 1). Kıbrıs konusunda Anadolu Ajansı'na beyanat veren Denktaş, Amerika'nın Kıbrıs konusundaki tutumundan umutlu olmadığını söylemiş ve eklemiştir: “Huzursuzluk ve siyasi karmaşalar geçiren Yunanistan'da bir hükümet değişikliği olursa lehimize bir tepki beklemek doğru olmaz. Bir değişiklik halinde Makarios ve Grivas Kıbrıs'taki fiili kuvvetlerine dayanarak bugünkü durumu muhafazaya çalışacak, Türkleri muhasaraya alıp baskıya devam edeceklerdir” (Milliyet, 12 Temmuz 1964: 1).

Denktaş, 18 Temmuz tarihinde basında yer bulan öngörülerini ile hem Türkiye'yi hem de Birleşmiş Milletler'i uyarmıştır. Denktaş, verdiği beyanatta: “Rumların geniş ölçüde hücumu geçmesi ihtimali artmaktadır. Anavatan hükümetini ikaz etmek vazifemizdir. Kıbrıs davası son safhasına girmiş bulunmaktadır. Kıbrıs'ta ne hak, ne hukuk, ne nizam ve de ne düzen kalmıştır. Gözü kanlı çeteciler, idareyi ellerine geçirmişlerdir, dünyayı ateşe atmak pahasına da olsa, “Enosis” tahakkuk ettirmek amacıyla, insanlığa yakışmayan bir şekilde hareket etmektedirler” (Milliyet, 12 Temmuz 1964: 7) demiştir.

3 Temmuz 1964'te Atina'ya giden EOKA'cı Albay Grivas Atina'daki temaslarını tamamladıktan sonra, 6 Ağustos 1964 akşamı Lefkoşa'ya

dönmüş ve Erenköy Savaşı'nı başlatmıştır. Türkiye'nin müdahale edemeyeceği belliydi. Denктаş, Ankara'da *ne yapılabilir* diye düşünürken, gizlice Ada'ya, Rumlara karşı mücadeleye gitmeye karar vermiştir. 30 Temmuz 1964 gecesi Ada'ya Ankara'dan yeni bir mücahit kafilesi ile silah ve cephane gönderilecekti. Denктаş, Genelkurmay'daki toplantıda “ben de gideyim” diye ısrar etse de, komutanlar başbakan İnönü'nün karşı olduğunu (Makarios tarafından Ada'ya girmesi yasaklanan Denктаş'ın güvenliği sebebiyle) bildikleri için evet dememişlerdi. Ancak Denктаş, gece evine gittiğinde Türkiye'nin Ada'daki eski bayraktarı Rıza Vuruşkan (1958-1960) “hazırlan gidiyoruz” diyerek Denктаş'ı almaya gelmiştir. (Bayraktar: Türkiye'den gelen komutanlara verilen isim) Denктаş'ın Ada'ya gidiş kararı Özel Harp Dairesi tarafından alınmıştı. Ayrıca Başbakan İnönü ve Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin'e, Denктаş Ada'dan dönene kadar haber verilmemesi kararlaştırılmıştı (Batur, 2007:265-267). Denктаş, Erenköy'e çıktuktan sonra verilmek üzere İnönü'ye bir mektup bırakmıştır:

“ Pek Muhterem Paşam

Anavatana tamamen inanan ve bütün gençliği ve halkı bu inanca sürükleyen biri olarak Kıbrıs davasını yalnız başımıza halledemeyeceğimizi, anavatan pek yakın bir gelecekte yardımımıza gelmediği takdirde hepimizin mahvolacağını biliyorum. Anavatanın yardımımıza geleceğine inanıyorum, bu inançla gidiyorum. Kıbrıs Türkü'nün yüksek tahsil gençliği nöbettedir. Bunları takviyesiz bırakmayacağınıza eminim. Lütfen ve merhameten bu bölgeye komando birlikleri göndermenizi rica ederim...”(Özter, 2004: 131).

Zorlu bir deniz yolculuğundan sonra, Denктаş ve beraberindekiler 31 Temmuz 1964 gecesi Erenköy'de mücahitler tarafından karşılanmıştır. Denктаş, Erenköy'e ayak bastıktan sonra not defterine şunları yazmıştır: “Sekiz aylık bir ayrılıktan sonra Kıbrıs'a ayak basıyorum. İçimde tuhaf bir his var... Sanki Kıbrıs'a değil de işgal altında bulunan Anadolu parçasına geldim. Bizi karşılayanlar hep yorgun, bitkin insanlar, içlerinde ağlayanlar var. Ağlamamak için kendimi zor tutuyorum. Kıbrıs'tayım artık... Kıbrıs!” (Batur, 2007: 269).

Denктаş'ın Erenköy'deki günleri şiddetli çarpışmalarla geçmiştir. Ankara'ya Rumların şiddetini anlatan telgraflar, yıldırım mesajlar yağmıştır. Ancak, önceki bölümlerde yer verilen 1964 Johnson Mektubu Türkiye'ye müdahale olanağı vermemiştir. Rumlar, bu durumla dalga geçiyor megafonlardan Bekledim de Gelmedin, Sevdiğimi bilmedin... şarkısını çalıyorlardı (Azizoğlu, 2013: 1). 8 Ağustos'ta nihayet Türk uçakları Kıbrıs semalarında ihtar uçuşu yapıp, Türkiye'ye geri dönmüştür. İhtar uçuşlarına rağmen Rum saldırılarının devam etmesi üzerine Türk Bakanlar Kurulu, 8 Ağustos gecesi Denктаş'ın beklediği: “Türkiye'nin askeri müdahalesini önlemek için derhal

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ni acil toplantıya çağırılım. Erenköy kıyı şeridini ele geçirmek için sabah erkenden saldırıya geçelim” kararını almıştır (Milliyet, 8 Ağustos 1964: 1). Türk uçakları 8 Ağustos gecesi Rum askeri hedefleri bombalamaya, asker ve silah çıkartmaya başlamışlardır (Milliyet, 8 Ağustos 1964: 1). Türkiye'nin müdahalesinin ardından Birleşmiş Milletler ve ABD harekete geçiyor, telefon ve telgraf trafiği başlamıştır. Yunanistan telaşa düşmüş, ABD'den ateşkes sağlanması için yardım istemiştir (Milliyet, 8 Ağustos 1964: 1). Makarios ise Bakanlar Kurulu'nu toplayarak yenilginin sorumlusunun Grivas olduğunu ileri sürüp, Sovyetler Birliği'nden yardım istenmesini talep etmiştir. Makarios'un yardım çağrısından sonra Sovyet Başbakanı Kruşçev, Başbakan İsmet İnönü'ye bir mesaj göndererek, Türkiye'nin “Kıbrıs'a saldırıda bulunarak üzerine sorumluluk aldığını” öne sürmüştür. 9 Ağustos tarihinde İnönü'ye gelen mesaj 13 Ağustos'ta cevaplandırılmış ve cevabı mesajda, Kıbrıs Rum tarafının gayri insani ve gayri ahlaki davranışlarına dikkat çekilerek, Sovyetler Birliği'nin bu tür hareketlerin durdurulmasına yardımcı olması istenmiştir.” (Tarakçı, 2010: 53-54).

9 Ağustos günü çarpışmaların tekrar başlaması üzerine Türk uçakları Rum kuvvetlerine karşı tekrar saldırıya geçtiler. Türk jetlerinin müdahalesi sonucu Rumlar saldırıyı durdurmak zorunda kaldılar. Harekât sırasında uçağı düşen pilot Yüzbaşı Cengiz Topel şehit olmuştur (Milliyet, 10 Ağustos 1964: 1).

Denktaş ve mücahitler, 10 Ağustos günü Türkiye'den gelecek takviye gücü beklemiştir ancak Türkiye takviye için dört gün eğitim görmüş 40 üniversiteli genç göndermişti. Rumların yeniden saldırması bekleniyordu ve Türkiye'den yeterli destek sağlanamamıştı. Birinin Ankara'ya gidip Erenköy'deki durumun vehametini anlatması gerekiyordu. Bunun için en uygun kişi Denktaş'tı. Ayrıca Denktaş'ın toplumdaki yeri, görevi açısından güvenliği önemliydi. Denktaş, takviye gücü getiren tekneyle, akli ve kalbi Ada'da kalarak Ankara'ya geri dönmüştür (Satan-Şentürk, 2012: 490).

Denktaş, 10 Ağustos 1964 gecesi, 4 yıllık sürecekteki sürgün hayatına devam üzere Ankara'ya geri dönmüştür. 11 Ağustos günü General Turgut Sunalp'e giden Denktaş, Sunalp'ten İnönü'nün talimatını dinlemiştir: “Rauf, İsmet Paşa sana hemen bir ev tahsis edilmesini istedi. Maaş bağlanacak. Araba ve şoför verilecek. Dışişlerinde Kıbrıs Dairesi'nde çalışacaksın ve Kıbrıs'la ilgili dış temasları yürüteceksin” (Batur, 2007: 292). Denktaş, Ada'ya çıkmadan önce de Dışişleri'nde çalışmıştır. Bu arada Birleşmiş Milletlerin devreye girmesi ile Ada'da ateşkes sağlanmış, 11 Ağustos'ta İnönü Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne “*bombardımanı durdurduk*” mesajını göndermiştir (Milliyet, 12 Ağustos 1964: 1). Erenköy Savaşı'nın başlarında, “Türkiye müdahale ederse kurtaracak Türk bulamayacaktır” diyen Makarios, Türk savaş uçaklarının iki günlük harekâtından sonra

ateşkese razı olmuştur (Tarakçı, 2010: 53-54). Türkiye'nin birçok yerinde Kıbrıslı Türklere destek mitingleri yapılmıştır (Tercüman, 29 Ağustos 1964: 1). Başbakan İsmet İnönü, Ada'daki Rumların Türklere saldırılarını devam etmesi karşısında Yunanistan tepkisiz kalmaya devam ederse savaş çıkma ihtimalinden söz etmeye başlamıştır (Hürriyet, 4 Eylül 1964: 1).

Denktaş ile Ankara'daki Yeni Hükümetin İlişkileri (1965)

İsmet İnönü'nün Şubat 1965 tarihinde geçiş süreci başbakanlık görevini bırakmasının ardından, Adalet Partisi hükümeti kurulmuştur. Yeni hükümette Suat Hayri Ürgüplü 20 Şubat 1965 tarihinde başbakanlık koltuğuna oturmuştur. Suat Hayri Ürgüplü Hükümeti'nde, 1965 yılında, Kıbrıs'tan sorumlu başbakan yardımcılığı görevine getirilen Süleyman Demirel'in, başbakanlık ve cumhurbaşkanlığı dönemini de kapsayan kırk bir yıllık Kıbrıs meselesi serüveni başlamıştır. Demirel, o dönemi şöyle anlatmaktaydı: "1965 Şubatında biz, o günkü hükümeti istifaya mecbur ettik. 20 Şubat 1965'ten itibaren Suat Hayri Ürgüplü başkanlığında yeni bir hükümet kuruldu. Bu hükümette ben başbakan yardımcısıyım. Adalet Partisi genel başkanı olarak. Ve Türkiye'de Kıbrıs işinden sorumlu bakan benim. Benim Kıbrıs'la ilgim 20 Şubat 1965'ten itibaren devlet seviyesinde bir ilgidir. O tarihten itibaren hangi meselenin içinde kim varsa hepsiyle ilgiliyim. Kıbrıs olayı dendiği zaman, her şey benden soruluyor. Haluk Bayülken Dışişleri Genel Sekreteri. Benimle çalışıyor. Hasan Işık Bey, Dışişleri Bakanı. Moskova'da büyükelçiydi. Onu da ben getirdim. Haluk Bey, Hasan Bey ve ben üçümüz beraber Kıbrıs meselesini götürüyoruz. O sırada, Fazıl Küçük'le de Rauf Denktaş'la da tanıştım. Hükümetimizin devraldığı Kıbrıs olayında 1963 hadiseleri var. Katliam var. Kan var. Mesele, uluslararası platforma çıkmış, 4 Mart 1964 tarihli Birleşmiş Milletler kararı var. Bu karar çok büyük bir handikaptır. Bu karardır aslında Türkiye'yi en uğraştıran. Bu kararı Türkiye nasıl kabul etmiştir? Biz o zaman bunu çok ağır eleştirdik. Bu kararla 1959-1960'da kurulmuş olan Kıbrıs ortak devletini, yani Ada'da iki halkın yaşayacağı ve iki ayrı halkın bir müşterek, ortak devleti olacağı prensibini ortadan kaldırıyor. O zaman ne oluyor, o günkü hükümetin bir kanadı koparılmış, bu kararla Makarios hükümetini Ada'nın bütün hükümeti sayıyor. Hala Türkiye bundan kurtulamamıştır. Bizim o anda yapacağımız bir şey yok, fakat Ada'da büyük bir göç oluyor. Güneydeki Türkler kuzeye geliyor. Lefkoşa'nın varoşları Türk mahalleriyle doluyor. Türkiye çok fazla bir şey yapamıyor, kıvranıp duruyoruz. Gece yarılarında Lefkoşa içinde Yeşil Hat kurulmuş, Magosa'da Yeşil Hat kurulmuş. 3'e doğru Haluk Bayülken'in gelip beni uyandırdığını hatırlıyorum. Yeşil Hat değişti. Nasıl değişti? Yorgos'un dükkânından, Mustafa'nın dükkânına kaydı. Bir değişiklik büyük devlet meselesi oluyor burada."

Denktaş Suat Hayri Ürgüplü için: “Geçici bir hükümetin başkanı olduğunu bilerek hareket etti. Kıbrıs meselesini aldığı yerden teslim etmek siyasetini kullandı, gerilememeye çalıştı. Türkiye’nin Kıbrıs’ta ne istediğini kendisi de bilmiyordu zannedersenem” analizini yapmıştır.

Denktaş Ankara’daki ikinci yılında da Kıbrıs Türk liderliği ve Dr. Küçük’e mektuplar göndererek gelişmeler hakkında bilgi vermekte ve almaktaydı. Hatta bu durum, Denktaş, Dr. Küçük’e Ankara’dan talimat veriyor şeklinde kamuoyuna yansımıştır.

Denktaş’ın “zorunlu ikamet” döneminde Ankara’dan yürüttüğü faaliyetleri hakkında, Rum gazetelerinde haberler çıkmıştır. Bunlardan biri Mahi Gazetesinde çıkan haberdir. Habere göre: “Denktaş, Londra’da seri halinde esrareniz toplantılar yapmaktadır. Bazı eğitime tutulmuş Türklerin denizaltılarla Kıbrıs’a gelmekte oldukları da tespit edilmiştir. Birçok diğer Londralı Türkün silahlı eğitimine tabi tutulmak üzere Ankara’ya gitmesi istenmiştir”. Denktaş, bu dönemde Ankara’da yaşasa da zaman zaman Londra’ya gidip gelmiştir.

Bu haber karşısında Denktaş: “Biz, bazı gençlerin Kıbrıs’a gidip mücadeleye katılmaları için yardım ediyoruz. Temaslar var, ailesini bırakıp yola çıkanlar var ve bu çalışmalarını Rum’a duyuranlar var. Kahrolmak içten değil fakat yılmadan devam etmek gerekir” şeklinde kendisini savunmuştur (Denktaş’ın Ankara’da bulunduğu 1964-1968 yılları arasında, Ada’da Rumların Türklere saldırıları düzenli olmasa da devam etmektedir) (Denktaş, 1996: 391).

Denktaş’ın Ada’dan uzakta kaldığı dönemde, Dr. Küçük yalnız kalmıştır. Denktaş, uzak kaldıkça geri planda kaldığını da hissetmekte ve Ada’ya dönüş yollarını aramaya başlamıştır. Bu arada Denktaş, Türk basınına beyanatlar vermiş, Ankara ile temaslarını en üst düzeyde tutmuştur. Ancak, Dr. Küçük bundan rahatsızlık duymaya başlamış, hatta Türk Dışişleri’ne bir mesaj göndermişti. Buna göre: “Kıbrıs’ta halk acı ve ıstırap içinde kıvrılırken, Denktaş’ın devamlı surette verdiği beyanatlar halkın moralini bozmaktadır. Uygun bir şekilde ikaz edilip susturulmalıdır” (Batur, 2007: 294). Dr. Küçük’ün bu mesajına Denktaş’ın cevabı şöyledir: “Hariciye, benim sık sık yaptığım beyanatlardan ve eleştirilerden zaten rahatsız. Dr. Küçük’ün mesajını bana okumak zorunda kalan görevli çok sıkılarak okudu. Lefkoşa’daki manzarayı görür gibi oldum: Büyük bir sıkıntı içinde görev yapan arkadaşlar, benim “dayanacağız, kazanacağız” beyanatlarım karşısında Doktora, “işte bak Denktaş ne diyor? O Ankara’nın rahatında keyfine bakıyor vs.” ve Doktorun ikaz mesajı. Hâlbuki Teşkilat Başkanı bana moral beyanatlarım için teşekkür ediyor. Demek ki askeri liderlikle siyasi liderlik arasında bir şeyler olduğu yönünde haberler abartma değildir”

(Denktaş, 1996: 476-477). Denktaş'ın Dr. Küçük'ün söz konusu davranışları karşısında yorumu "Doktor bir taraftan yalnız kaldım diyor, diğer taraftan da Türkiye yetkililerine gönderdiği mesajlarda Denktaş gelirse cemaat parçalanacak diyordu" (Kasımoğlu, 1991: 147).

Takvimler 8 Nisanı gösterdiğinde Denktaş ve Kıbrıslı Savunma Bakanı Osman Örek CHP Genel Başkanı İsmet İnönü'yü ziyaret etmiştir. Görüşme sonrası İnönü gazetecilere "Kıbrıslı liderlere Türkiye'nin desteğinden daima emin olmalarını anlattım" demiştir. Denktaş ise: "Yunanistan Kıbrıs'tan parmağını çekse, garanti anlaşması altındaki mesuliyetlerini Türkiye ile birlikte yerine getirirse bugün Kıbrıs meselesi diye bir şey kalmazdı. Türk hükümeti Yunanistan'ı muhatap olarak almakta haklıdır" (Milliyet, 9 Nisan 1965: 3) açıklamasını yapmıştır.

Türk siyasal yaşamı, 11 Kasım 1965 tarihinde çok uzun yıllar Türkiye siyasetinin en önemli aktörlerinden biri olacak bir başbakanla tanışmıştır. 20 Şubat 1965 tarihinde kurulan Suat Hayri Ürgüplü hükümetinde başbakan yardımcısı olan Süleyman Demirel başbakanlık koltuğuna oturmuştur. Denktaş, Demirel'in Kıbrıs politikasını şöyle değerlendirmiştir: "Demirel, çok işler yapılabilir, Kıbrıs kurtulabilir ümidi ile işe başladı. Diplomatik çıkmazları çok erken bir zamanda gördü ve güçlükleri anladı. Yunanistan ile harp yapmaksızın Kıbrıs kurtulamazdı. Ordu hazırды ama papaz (Makarios) fırsat vermiyordu. O halde diplomatik çabalara devam siyasetini uyguladı" (Denktaş, 1997: 382).

Denktaş, her ne kadar, Türkiye'yi Kıbrıs konusunda milli bir politika benimseyip, somut bir adım atmamakla itham ettiyse de, Demirel Kıbrıs politikasını belirlerken, İnönü'den aldığı tarihi nasihati göz ardı edememişti. İnönü 1963 yılında Demirel'e diyordu ki: "Evvela oradaki halk orayı vatan yapmaya karar vermelidir. Kıbrıs'taki halk emin değil. Eğer bir halk oturduğu yeri vatan yapmaya karar vermezse, orayı muhafaza edemezsiniz. Evvela, onlar bir karar versinler vatan yapmaya. Fedakârlık yapsınlar, mücadelenin içine girsinler. Bizim ordu deniz geçen bir harekât yapmamıştır. Türkiye'nin başarısızlığı Kıbrıs'ın kaybı demektir. Türkiye başarılı olmaya devam ederse, Kıbrıs'ı nasılsa kurtarır. Ama Türkiye başarısız olursa, Kıbrıs da batar, Türkiye de batar. Onun için bir amfibik harekât emrini vermeden önce çok dikkatli olun". İnönü'nün sözlerine bakıldığında, Kıbrıs Türk toplumunun henüz kendi içinde birlik, beraberlik sağlamadığını düşündüğü görülür. Bu şartlar altında Türkiye'nin Ada'ya müdahale edip, kendini ateşe atmasını uygun bulmuyordu (Batur, 2007: 363-364). Demirel'in bu tutumunda şüphesiz İnönü'nün bu sözlerinin etkisi olsa da söz konusu tarihte çıkarma yapacak yeterli amfibik gemiler de mevcut değildi.

25 Aralık 1965 tarihinde Denктаş, Kıbrıs Savunma Bakanı Osman Örek ile beraber, Türk Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil'i ziyaret etmiştir. Ziyaret sırasında basının sorularını yanıtlayan Denктаş: “Türkiye harbi göze almadığı takdirde Kıbrıs işi burada bitmiştir. Anlaşmalar bakidir deniliyor. Fakat bu anlaşmalar bir türlü tatbik edilmiyor. Yine de yürürlüktedir deniliyor” diyerek Türkiye'nin Kıbrıs politikasını eleştirmiştir (Milliyet, 26 Aralık 1965: 1).

Denктаş, 31 Aralık 1965 gününü günlüğüne yazdığı şu sözlerle bitirmiştir: “1965 yılının son günü özgürlük mücadelemizin ikinci yılındayız ve sürgünlüğümüzün de ikinci yılını doldurduk. Bin bir ıstırap ve çile içinde geçen koskoca iki yıl geçmiş, dünü ve bugünü düşünüyorum: Enosis Olmaz” (Denктаş, 1965: 205).

Denктаş'ın Yeni Kitabı “12'ye 5 Kala” (1966)

1966 yılının başlarında Denктаş'ın Ankara'daki sürgün hayatının üçüncü yılı dolmuştur. Denктаş artık Türk hükümetinin Ada'ya müdahale etmemesini sadece kapalı kapılar ardında değil kamuoyunda da yüksek perdeden dile getirmiştir. Basına yaptığı açıklamada Denктаş “Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahale hakkının mevcut olduğunu, 3 yıldır sulh ile davayı halletme çabasının Türkiye'yi çıkmaza soktuğunu” söylemiştir (Milliyet, 5 Ocak 1966: 1).

Denктаş'ın 29 Ekim 1966 tarihinde yazdığı ve milletvekillerine dağıttığı “12'ye 5 Kala Kıbrıs” adındaki kitapçığı, Ankara'ya bomba gibi düşmüştür. O dönemde başbakan Süleyman Demirel, Dışişleri Bakanı ise İhsan Sabri Çağlayangil idi. Denктаş, Türkiye'nin Kıbrıs konusunda takip ettiği pasif politikayı eleştirmiştir. Denктаş, kitapçıkta: “...Değişen dünyadan bihaber körü körüne bir İngiliz dostluğu güttük. İngilizler gücenmesin diye Türk hariciyesi “Bizim Kıbrıs davası diye bir davamız yoktur” demişti. Kıbrıs'taki durumu anlatmak için Türkiye'ye gelen heyetlere resmi kapılar kapalıydı bir ara. Bunları unutmamız gerekir. Kıbrıs Türk'tür cemiyetleri de kuruldu, Kıbrıs'ta ve Anadolu'da. Fakat Kıbrıs'ın Türk kalabilmesi için ne bir plan hazırlandı ne de bir siyaset takip edildi. Ardından “ya taksim ya ölüm” dendi ve yüzlerce Türk bu dava uğruna Kıbrıs'ın topraklarına kefensiz uzandılar. Fakat yine taksimi tahakkuk ettirmek için ne bir plan vardı ne de belirli bir siyaset. Ortadoğu'da barışı korumak, Türk-Yunan dostluğunu ihya etmek ve NATO'yu sarsıntıdan kurtarmak için hüsnüyetle Kıbrıs Cumhuriyeti kuruldu. Türkiye bu cumhuriyetin bekasını garanti etti. Fakat bu taahhüdün gerektirdiği bir siyaset takip edilmedi. Bir plan yapılmadı. 1955'ten bu yana Türkiye Kıbrıs meselesinde ne istediğini bilmemiş, milli bir siyasetle ne istediğini tespit etmemiştir. Bütün çalışmalar programsız olmuştur. Milli hedef güdülmemiştir. Hadiseler, Türkiye'yi Kıbrıs meselesine itmiş ve esen

rüzgâra göre yelken açan bir siyaset takip edilmiştir. Bugün saat on ikiye yaklaşırken Türkiye'nin hala belirli bir siyaseti mevcut değildir” (Denktaş, 1966: 16-18) bilgilerine yer vermiştir.

Denktaş'ın yazdıkları Türk hükümetini çok sinirlendirmişti, özellikle Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil'i. Dışişlerinde herkes “Denktaş ne yapmak istiyor” diye sormuştur. Kitapçığın yayınlanmasından ardından Denktaş, Dışişleri'ne gidemez hale gelmişti. O dönemde ekonomik sıkıntılar bir yana, Denktaş, eşinin rahatsızlığı ile uğraşmıştır. Doktorların tavsiyesi üzerine, tedavi için Londra'ya gitmek isteseler de, söz konusu kitapçık nedeniyle Ankara ile gerilen ilişkileri yüzünden Dışişleri pasaport vermemiştir (Batur, 2007: 311-312).

Denktaş, Dışişlerinde artık istenmediğini düşünmeye başlamıştı. Hatta Türkiye'den atılacağını düşünen Denktaş o dönemi şöyle anlatmıştır: “Kendime bir iş bulmam, hiç olmazsa maaşım kesildiği takdirde açıkta kalmamak için bir olanak yaratmam gerekecekti. Başımın çaresine bakmalıydım. Dört çocukla açıkta kalamazdım. Bir iş bulmalıydım...” (Batur, 2007: 310).

1966 yılının son günlerinde Kıbrıslı öğrenciler tarafından Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde düzenlenen “Kıbrıs Sorunu” isimli konferansta konuşan Denktaş, Türk yetkililer ile ilgili açıklamalarda bulunmuştur. Denktaş, Dışişleri Eski Bakanı Selim Sarper hakkında “Kıbrıs sorununu Kıbrıslı şoföründen öğrendi” demiştir. Ada'da bir süre kalan, Kıbrıs sorununu yakından takip eden gazeteci Ömer Sami Coşar ise “Yunanistan'ın bir hedefi, bir gayesi, bir politikası vardır. Kıbrıs'ı alacaktır. Bizim bir politikamız yoktur” diyerek Türkiye'yi eleştirmiştir (Milliyet, 17 Aralık 1966: 1).

Denktaş'ın Kıbrıs'a Firarı (1967)

Ankara'daki zorunlu ikamet döneminin dördüncü yılı başlarken (1967) Denktaş durumun ne kadar üzüntü verici olduğunu hatıralarında şu şekilde dile getirmekteydi: “Ada'dan uzak kalışın baskısı ve tatsızlığı ile dolu bir yıl daha geçti. Kıbrıs'tan gelen haberler daha da tatsızlaştı. Ankara'dan geçerken uğrayıp hal hatır soranlar azaldı. Benimle temas edenler “ikbalden” düşüyorlarmış. Dışişlerindeki arkadaşları da zor durumda bıraktığımı anlıyorum. Hükümetin boyunda bir ağırlık olduğum aşikâr. Eleştirilerim fazla oluyormuş” (Denktaş, 1997: 1). Denktaş söz konusu ifadeleri, hem Ankara'nın Kıbrıs politikasına, hem de Dr. Küçük'ün Denktaş hakkında söylediklerine ne kadar üzüldüğünün kanıtıydı.

Denktaş'ın Ankara'da yaşadığı günler, Dr.Küçük'le aralarının açılmaya başladığı günlerdi. Aynı tarihlerde Kıbrıslı Türkler, “Doktorcu” ve

“Denktaşçı” olarak ikiye bölünmeye başlamışlardı. Peki neydi Dr. Küçük’ün, siyasete kendisinin soktuğu Denktaş’a karşı olan bu tavırlarının nedeni? Aslında her şey Denktaş’ın Ada’ya girişinin yasaklanmasıyla gün yüzüne çıkmıştı. Denktaş’a, Ankara’da Dışişlerinde Kıbrıs dairesinde bir masa verilmiş, çalışmalarını oradan sürdürüyordu. Bu arada demeçler, röportajlar, raporlar hazırlıyordu. Ada’da ise, yerine vekâlet eden Dr. Şemsi Kazım fiilen cemaat başkanı olmuştu. Toplumun en güçlü kurumunun başına Dr. Küçük’ün sevmediği biri gelmişti.1963 yılında Rum lider Makarios’un Kıbrıs Cumhuriyeti anayasasını veto etmesinden sonra, Cumhurbaşkanı yardımcısı Dr.Küçük ile bakanlar, toplum yönetiminin dışında kalmıştı. Dr. Küçük’ün sevdiği (ancak kıskandığı) Denktaş, ise Ankara’daydı. Doktorla, Şemsi Kazım’ın arasına ilerleyen günlerde, iyice açılmaya başladı. Dr.Küçük hem Cemaat Meclisine, hem de TMT’ye karşı savaş açtı. Dr. Küçük, Şemsi Kazım’ın ve TMT’nin talimatları Denktaş’tan aldığını düşünüyordu (Batur, 2007: 304). Denktaş, 1967 yılında Ada’ya gizlice çıkarken, Rumlar tarafında yakalanıp tutuklanınca, sorgusunda, aralarının açılması hakkında şunları söylemiştir: “Doktor, kendi gölgesinden bile kuşkulandır. Benim hakkımda söylenenleri duydukça benden kuşkulanıyordu. İnsanlar benim hakkımda, “Denktaş daha iyidir” şeklinde sözler söylüyorlardı. Bunları duydukça, Türkiye’den döner dönmez kendisini devireceğimi sanıyordu. Denktaş, Türkiye’de rahatına bakar, ben ise burada acı çekerim. Bütün bunlar geçip de Denktaş geldiğinde beni yerimden edecek diye düşünüyordu. Dr. Küçük, kendisini büyük adam olarak görürdü. Ona bir mektup yazdım: “Bir gün Kıbrıs’a geleceğim. Ölecek olsam bile geleceğim. Gelecek ve topluma bir açıklama yapacağım. Bazıları senin beni istemediğini söylüyorlar. Buna inanmıyorum. Senden bir ricam var. Benim Kıbrıs’a dönmemi istediğin hakkında Türk hükümetine bir yazı yaz. Şöyle ki, mücadele ederken benim elimde bir şey bulunsun”. Buna karşılık, Doktor, ilk mektubunda bana şunları yazdı: “Senin Kıbrıs’a dönmenin bir yolu olmadığı halde niçin cesurluk satıyorsun? Artık nasıl Kıbrıs’a dönebilirsin? Ama daha sonra, mayıs ayında yazdığı bir mektupta dönmemi istediğini bildiriyordu. Ankara’ya gelenlerle de mesajlar gönderiyordu. Yalnız başına işlerin üstesinden gelemediğini ve benim dönmemi istediğini söylüyordu. Dr. Küçük’ün Türk hükümetine de aynı yolda yazı yazıp yazmadığını bilmiyorum. Ama değiştiği belliydi. Bütün bunlardan sonra Kıbrıs’a dönmek istiyordum” (Sepetçioğlu, 2000: 323-325). Denktaş, Dr. Küçük’ün, Ankara’dayken kendisine niye saldırdığını, geri gelmemesi için niye uğraştığını hiçbir zaman öğrenemediğini söylemiştir (Maden, 2011: 117-123). Ankara ile bozulan ilişkileri Denktaş’ta artık Ada’ya dönme zamanı geldiğini düşündürüyordu. Bu yüzden bir plan yapan Denktaş Türk hükümetinden gizli Larnaka’daki mücahitlerin lideri Dr. Orhan Müderrisoğlu ve Kıbrıs’ta mücahitlerin komutanı Erol Kazım ile irtibata

geçmiştir. Denктаş, Larnaka'dan gizlice Ada'ya girecekti. Gerekli para, mücahit fonlarında temin edilip, Denктаş'a gönderilecekti. Denктаş, Nejat Konuk ve Denктаş'ın şahsen tanımadığı Larnaka'yı bilen Erol İbrahim isminde bir kişiyle 21 Ekim 1967 gecesi Ankara'dan İskenderun'a, oradan da motorla Ada'ya gitmek için harekete geçtiler. Konuk'un ayarladığı motorla Larnaka'ya doğru yola çıktıklarını sanıyorlardı ancak Larnaka yerine Ada'nın kuzey ucundaki Karpaz'a çıkmışlardır. (Denктаş, 1997: 387-463). Denктаş ve beraberindekiler (Nejat Konuk, Erol İbrahim ve motoru kullanan kişi) 1967 yılında, Ada'ya gizlice girmeye çalışırken Rumlar tarafından yakalanmıştır. O sırada Makarios'un Kıbrıs'ı savunma meseleleri için oluşturduğu konsey toplantı yapmıştır. Toplantı sırasında, Denктаş'ın yakalandığı haberi, sekreteri tarafından Makarios'a bir notla bildirildi. Makarios'un ardından Albay Grivas da aynı notla Denктаş'ın yakalandığı haberini öğrenmiştir (Kızılyürek, 2007: 138).

Yunan karargâhında tutulan Denктаş, önce Yunanlı subaylar tarafından sorgulanmıştır. Daha sonra Rum Merkez Karakoluna götürülmüştür. Denктаş'ın avukatı Ali Dana da oraya gelmişti (Batur, 2007: 343-356). Kendisini sorgulayan Yunan subayların "niye geldin" sorusuna Denктаş: "Enosis tamamdır, adını koymak kalmıştır şeklinde beyanatlarınız vardır... Bana gelen haberlerde bazı insanların buna inandıklarını ve size mukavemetin gereksiz olduğunu düşünenlerin de olduğunu görüyordum; diğer yandan da bana sonuna kadar dayanırız diyenlerden de haberler geliyordu... Doğrusu neydi? Bunu tespit ederek halka yön vermek için geldim. Siz de biliyorsunuz ki tespitim bu işin bittiği, Enosis'in tahakkuk ettiği yönde olursa bunu halkıma duyuracak cesarettayim, ancak mukavemetin devam edebileceğini görürsem bunun daha etkili bir şekilde devam etmesi için elimden geleni de yaparım. Bu nedenle geldim" (Denктаş, 2004: 29) demiştir.

1 Kasım 1967 tarihinde Türk gazetelerinde manşetlerde "Denктаş, Kıbrıs'ta tevkif edildi" haberi yer almıştır (Hürriyet, 1 Kasım 1967:1). Bu haber hem Ankara'da hem de Kıbrıs'ta şaşkınlıkla karşılanmıştır. The Times gazetesi ise haberi, "Kıbrıs Türk Cemaati Üyesi Denктаş, iki Kıbrıslı Türk ile beraber, Kıbrıs'ın kuzeydoğusunda, küçük bir botla, Ada'ya girmeye çalışırken yakalandı" şeklinde duyurmuştur (The Times, 2 Kasım 1967: 7) (Bkz. Ek 1).

O tarihlerde Denктаş'ın tutuklanması ile ilgili olarak Milliyet gazetesindeki haberler şu şekildeydi: "Denктаş, 31 Ekim 1967 tarihinde yanındaki iki kişi ile birlikte, Ada'ya çıkarken tutuklanmıştı" (Milliyet, 1 Kasım 1967: 7). (Bkz. Ek 2).

Ancak Lefkoşa Türk Büyükelçisi Ercüment Yavuzalp, “Denktaş’ın hayatının garanti altına alınması için Birleşmiş Milletler aracılığıyla, Rum hükümeti ile görüşmüş ve talep olumlu karşılanmıştı. Ayrıca, Kıbrıs’ta ki Türk hükümeti temsilcileri, Denktaş’ın Ada’ya çıkışından Türk hükümetinin kesinlikle bilgisi olmadığını belirtmiştir (Milliyet, 1 Kasım 1967: 1).

Denktaş’ın tutuklanmasının ardından, Rumlar tarafından Denktaş’a işkence yapılabileceğinden endişe eden Başbakan Süleyman Demirel kamuoyuna “Denktaş’a yapılacak muamele fevkalade önem taşımaktadır” demiştir (Hürriyet, 2 Kasım 1967: 1).

İngiltere Dışişleri Bakanı Brown, “Denktaş’ın serbest bırakılması için Makarios ile irtibata geçileceğini, Londra’da bulunan Türk Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil’e bildirdi. Bu arada Denktaş’ın serbest bırakılması için hem Lefkoşa’da hem de Türkiye’de mitingler yapılıyordu” bilgisini vermiştir (Milliyet, 1 Kasım 1967:1). Kamuoyu tepkisi ve Türkiye’nin araya girmesi ile Denktaş, günler süren sorgulamalardan sonra, nihayet 13 Kasım 1967 tarihinde serbest bırakılmıştır (Milliyet, 1 Kasım 1967: 7). Bu olay, Denktaş’ın bir lider olarak cesaretini ve risk alma konusundaki kesin tavrını göstermesi açısından dikkat çekicidir. Diğer taraftan Türkiye’nin onaylamadığı bir hareketin içerisinde mücadelenin Türkiye ayağında bir aksaklık çıkması, daha önemlisi kendisinin saf dışı bırakılması ihtimali vardır. Tüm bunlara rağmen Denktaş Ada’ya çıkmıştır.

12 Kasım 1967 tarihinde Denktaş 12 günlük tutukluluktan sonra serbest bırakılmış, Denktaş’ın eşi Aydın Denktaş haberi, Türk Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil’den öğrenmiştir (Hürriyet, 13 Kasım 1967:1). Ankara’ya dönen Denktaş, Kıbrıs’a neden ve nasıl gittiği hakkında bir basın toplantısı düzenlemiştir. “Yunanistan Ada’yı askeri yönden fiilen işgal etmiştir. Bu aşikârdır. Askeri ENOSİS olmuştur. Geri kalan şey iki tarafın, bunu hukuki yönden ilanıdır” diyen Denktaş, tutuklu kaldığı zaman zarfında, Rum liderlerin, hatta İçişleri Bakanı Yorgacis’in, “ENOSİS” diye bir şey yok. Bu davanın en salim yolunun Türkiye ile Yunanistan’ın Ada’dan çekilmeleri, iki cemaatin eskisi gibi Kıbrıs’ı birlikte idare etmeleridir” dediğini, buna karşılık Yunan subayların “ENOSİS olacaktır, bunu biliniz. Siz de Batı Trakya’daki Müslümanlar gibi bizim idaremizde yaşamayı öğreneceksiniz” şeklinde konuştuğunu söyleyen Denktaş, Ada’ya gidiş sebebinin de şu şekilde açıklamıştır: “Benim amacım, Türk kesimine gitmek ve vazifemin başına geçmekti, Türk kesimine girebilseydim, artık Türkiye’ye dönmem bahis konusu olmayacak, durumu raporlar halinde Türk hükümetinin en yetkili kademelerine teferruatıyla bildirecektik” (Milliyet, 13 Kasım 1967: 7).

1967 yılının sonunda Ada'da Rumların Geçitkale saldırılarından sonra, toplumlararası müzakerelere başlanması kararı alınmış, Türk tarafını temsil edecek kişi olarak Denктаş seçilmiştir. Denктаş için 13 Mart 1968 tarihi bir milattir. Dört yıllık sürgünden sonra, evine, Ada'ya dönmüştür (Karaca, 2010: 20-21). Makarios'un, 12 Ada'dan sonra, 13. Ada olarak, Kıbrıs'ı Yunanistan'a bağlama isteğine karşılık Denктаş, 13 Mart tarihinde, bu planı bozmak için Ada'ya gelmiştir. Ada'ya gelirse, kendisini meydanadaki elektrik direğine asacağını söyleyen Dr. Küçük'ün nasıl tepki vereceği konusunda endişe duymuştur. Ancak, yaşanan tüm kırgınlıklara rağmen, dört yıldır, Ada'da tek başına mücadele veren Dr. Küçük yorulmuştu ve Denктаş'a ihtiyacı vardı. Binlerce Kıbrıslı Türk, Denктаş'ı karşılıyordu. Aralarında Dr. Küçük de vardı. Birbirlerine sarılıp, ağlamışlardı. Denктаş, o günü şöyle anlatmıştır: "Dr. Küçük'le kucaklaştık. Bu samimi, içten gelen, geçmişe sünger çeken bir kucaklaşmaydı. Dr. Küçük'le bir jeepe bindik. Binlerce insan coşku içinde bizi selamlıyordu. Halk arasında ağlayanlar vardı. Gördüğüm herkes, kadın erkek, fark etmeksizin birer direnişçiydi. Kahramandı. Atatürk Meydanı'na kadar, coşkulu bir hava içinde geldik. Dr. Küçük de ben de halka hitap ettik. Önümde yeni bir sayfa açılıyordu" (Batur, 2007: 390). Gerçekten de Denктаş'ın önünde, devlet başkanlığına kadar gidecek yeni bir sayfa açılmıştır. Bu sırada, Dr. Küçük'le aralarındaki buzlar erimişti ancak bu sadece birkaç yıl sürmüştür. Yapılacak çok şey vardı. Denктаş, Ada'ya döndükten kısa bir süre Toplumlararası Görüşmelerde Türk tarafını temsil etmekle görevlendirmiştir. Denктаş'a göre bir görüşmecide olması gereken özellikler şunlardı: "Görüşmecilik meslek değildir. Akıl işidir. Görüşmeci, bir maksat için görüşür. Tellal değildir. Elindeki mala, en çok fiyatı verene malı teslim etmek gibi bir yaklaşımı yoktur. Siyasal görüşmelerde, görüşmeciye verilmiş bir hedef vardır. Ondan, bu hedefe varmak için izleyeceği yolda, karşısına ne çıkarsa çıksın, vazgeçmemesi, gereken prensipler konusunda çok titiz davranması istenir. Kısacası, görüşmeci belirli yetkilerle donanmış, görüşme koşulları önceden kararlaştırılmış, kırmızı çizgileri belli bir ortamda sorumluluk yüklenmiş, savunduğu davaya inanmış bir müzakerecidir" (Denктаş, 2004: 20). Peki, Denктаş nasıl bir müzakereci olacaktı, anavatanı olarak gördüğü Türkiye'nin kendisine çizdiği kırmızı çizgiler nelerdi? Bu soruların cevabını ve talimatları almak için, Denктаş, Türk Dışişleri Bakanı Çağlayangil'i ziyaret etmişti. Görüşmede, Akritas Planı ve Makarios'un yapmak isteklerini anlatan Denктаş'a göre: "Çare, Türkiye'nin de Kıbrıs'ta Yunanistan kadar var olmasında ve durumu dengelemesindeydi. Makarios'a göre, ENOSİS elde edilmişti, adını koymak için bekleyebilirdi. İşlerin uzaması Türkiye'nin 1960 Anlaşmalarıyla, elde etmiş olduğu en hayati hakkını gerektiği andan kullanmamasından kaynaklanmaktaydı. Türkiye, bu haklarının var olduğunu, canlı olduğunu ve gerekirse mutlaka kullanacağını devamlı olarak gündemde

tutmalı, bu hakkın “kullanılmama suretiyle” ortadan kalktığına iddia edilmesine müsaade etmemeliydi”. Ancak, Türkiye, Kıbrıs’a müdahale edecek durumda değildi. Türkiye’nin zamana ihtiyacı vardı. Denктаş bunu biliyordu ama bu yaklaşık on yıl olacağını tahmin edememişti. Çağlayangil’le görüşmesinin ardından, Denктаş Türkiye’nin öngördüğü bir hedef, bir Kıbrıs siyaseti, garantilerin devamından öteye geçmeyecek kırmızı çizgileri olmadığı sonucuna varmıştır. Çağlayangil’in, kendisine açık kart verdiğini düşünen Denктаş’a göre, “halkının içinde bulunduğu sıkıntılı durumu rahatlatacak her hangi bir sonuç, Türkiye için olumlu bir sonuç olacaktır. Denктаş, Türkiye’nin o günkü durumda, daha ilerisini göremediğini düşünüyordu. Denктаş, Çağlayangil’den aldığı yetkiyi, “iyi, tatminkâr bir anlaşma yapabilirsen bunu yap, zamana da, yardıma da ihtiyacımız vardır, bize de zaman kazandır, Garanti Anlaşmalarıyla Türkiye’ye verilmiş hakların devam edeceği bilinci ve güveni içinde ol” anlamında yorumlamıştır (Denктаş, 2004: 25-26). Ne var ki, Denктаş, çok yaklaştığı anlar olsa bile, hiçbir zaman Rumlarla tatminkâr bir anlaşma zemini bulamamıştır.

Sonuç

Rauf Denктаş’ın Ankara yılları, Kıbrıs konusunda Türk hükümetleri ile arasındaki vizyon farklılığını iyice anladığı ve gerek söylemlerinde gerekse yazdıklarında bunu çekinmeden dile getirdiği bir dönem oldu. Kıbrıs davasının ancak Türkiye’nin birlikteliği, hangi hükümet işbaşında olursa olsun, Türkiye’nin desteğiyle çözüleceğine inanan Denктаş için sürgün yılları “hayatının en zor yılları” olmuştur.

Denктаş, Rumların saldırıları karşısında Ada’daki Türk varlığını korumak için Türkiye’nin mutlaka müdahale etmesi gerektiğini savunmuş ve bu düşüncesini Ankara hükümetlerine benimsetmeye çalışmıştır. Teorik olarak bu fikre sıcak bakan Ankara ise, 1964-1968 yılları arasında askeri açıdan yeterli olunmadığı gerekçesi ile bu fikri fiiliyata dökememiştir.

Denктаş ile Ankara ilişkileri, Türkiye’deki iktidar ve uluslararası konjonktürün dinamiklerine göre değişiklik göstermiştir. Türk hükümetleri hem kendi ideolojilerine hem de uluslararası koşullara göre değişiklik (nispi oranda) gösteren politikalarını Denктаş’a uygulamak istemişler, Denктаş da böylece Türkiye’deki askeri-sivil bürokrasinin Kıbrıs’taki uygulayıcı aktörü durumuna gelmiştir. Türkiye’deki askeri-sivil bürokrasi arasında nasıl denge politikası takip ettiğini Denктаş şöyle açıklar: “ Türkiye’de hariciyede ve askerde iki ekol var. Bunlardan bir tanesi, Denктаş’ın müdafaa ettiği şekilde halledilebilir derken, diğeri; Kıbrıs meselesi üzerimizde büyük bir kambur, bitmesi lazım diyor. Ben bu iki ekol arasında devamlı surette bir denge kurarak, fazla taviz vermeksizin bu davayı yürütme görevini üstlendim

“Derhal anlaşma yap dediklerinde ve o anlaşma yapılamayacak bir anlaşma ise zaman kazanmaya çalıştım ve anlaşma yapılsaydı çok şey kaybederdik” diyen ekol kendini kabul ettirmeye kadar bekledim” (Gürkan, 2005: 53-54).

KAYNAKÇA

Gazeteler

- Hürriyet, 4 Eylül 1964, s.1.
Hürriyet, 1 Kasım 1967, s.1
Hürriyet, 2 Kasım 1967, s.1
Hürriyet, 13 Kasım 1967, s.1
Milliyet, 10 Nisan 1964, s.1,7.
Milliyet, 12 Temmuz 1964, s.1,7.
Milliyet, 8 Ağustos 1964,s.1.
Milliyet, 10 Ağustos 1964,s.1.
Milliyet, 12 Ağustos 1964, s.1.
Milliyet, 9 Nisan 1965, s.3.
Milliyet, 26 Aralık 1965, s.1.
Milliyet, 5 Ocak 1966, s.1.
Milliyet, 17 Aralık 1966, s.1.
Milliyet, 1 Kasım 1967, s.1,7.
Milliyet, 3 Kasım 1967, s.1.
Milliyet, 13 Kasım 1967, s.7.
Tercüman, 29 Ağustos 1964, s.1.
The Times, 2 Kasım 1967, s.7.

Kitaplar- Makaleler - Tezler

- Azizoğlu, A. (2013). Denктаş Anlatıyor: 1 Ağustos 1964 Erenköy. Kıbrıs Postası, 1 Ağustos.
Batur, N. (2007). Rauf Denктаş- Yeniden Yaşasaydım. İstanbul: Doğan Kitap.
Denктаş, R. (1966). 12'ye 5 Kala Kıbrıs. Ankara.
Denктаş, R. (2004). Kıbrıs Girit Olmasın. İstanbul: Remzi Kitabevi.
Denктаş, R. (1996). Rauf Denктаş'ın Hatıraları 1964.İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

- Denktaş, R. (1996). Rauf Denktaş'ın Hatıraları 1965. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Denktaş, R.(1997). Rauf Denktaş'ın Hatıraları 1967. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Erol, H. (2014). Kıbrıs Politikalarında Lider Rauf Denktaş'ın Rolü. Yayınlanmamış doktora tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- Gürkan, N. (2005). Zirvedeki Yalnızlık Kulesi Rauf Raif Denktaş. Gazimağusa: Cümbez Yayınları.
- Karaca, E. (2010). Türk Basınında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Kuruluş Süreci ve Türkiye'nin Kıbrıs Politikası (1975-1983). Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kasımoğlu, E. (1991). Eski Günler Eski Defterler. Lefkoşa: Yorum Yayıncılık.
- Kızılyürek, N. (2007). Glafkos Klerides Tarihten Güncelliğe Bir Kıbrıs Yolculuğu. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Maden, R. (2011). Dr. Fazıl Küçük'ün Siyasi Hayatı. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- Satan, A., Şentürk, E. (2012). Tanıkların Diliyle Kıbrıs Olayları 1955-1983. İstanbul: Tarihçi Kitabevi.
- Sepetçioğlu, M.N. (2000). Sabır Ağacı Zaman Uyanışı. İstanbul: Kıbrıs Kredi Bankası.
- Özter, L. (2004). Ulusal Mücadelede Denktaş. Ankara: Özyurt Matbaacılık.
- Tarakçı, M. (2010). Kıbrıs Barış Harekâtı. İstanbul: Hiperlink Yayınevi.

EK-1

Hopes of bombing pause rise

Hint dropped by Mr Rusk

FROM OUR CORRESPONDENT—Washington, Nov. 1

The assumption that the United States will have another bombing pause in Vietnam is growing stronger. Apart from one such pause already reported by Mr. Dean Rusk, the secretary of state, left the impression that the United States will have another bombing pause in Vietnam in the near future.

Mr. Rusk refused to confirm this, but from other sources it appears that he has said the pause might be earlier, perhaps when the present phase of intensified bombing comes to an end. President Johnson is not prepared to do so, but he has said that he would like to see a pause in bombing in Vietnam. He has also said that he would like to see a pause in bombing in Vietnam.

President's speech
The president's speech on the bombing in Vietnam, which he made last night, was a significant one. He said that the United States will continue to bomb North Vietnam, but that he would like to see a pause in bombing in Vietnam.

Mr. Rusk said that the United States will continue to bomb North Vietnam, but that he would like to see a pause in bombing in Vietnam. He said that the United States will continue to bomb North Vietnam, but that he would like to see a pause in bombing in Vietnam.

Military pomp at Vietnam national day

FROM OUR SPECIAL CORRESPONDENT—Saigon, Nov. 1

The second Republic of South Vietnam celebrated its national day yesterday in a blaze of scarlet and gold flags, celebrated in national day today with a big military parade. Tanks, landing craft, and every imaginable kind of military equipment were on display. The parade was a grand affair, with many military bands and a large crowd of people. The day was a day of national pride and military strength.

HANOI READY TO HIT BACK HARDER

FROM OUR SPECIAL CORRESPONDENT—Saigon, Nov. 1

Hanoi, Nov. 1.—It is back here today that before this, in the opinion of North Vietnam, the United States has been bombing North Vietnam. The North Vietnamese government has said that it is ready to hit back harder. They have said that they will continue to bomb North Vietnam, and that they will hit back harder if the United States continues to bomb North Vietnam.

Bomb problem in airliners

FROM OUR OWN CORRESPONDENT—Sydney, Nov. 1

The danger of bombs being used in airliners was discussed at the international conference here today. The conference was held in Sydney, and it was attended by representatives from many countries. The conference was held to discuss the problem of bombs being used in airliners, and to find ways to prevent this from happening.

Mr. Humphrey exchanges gifts with Yusof Abdul Rahman, the Malaysian Prime Minister, in Kuala Lumpur.

Mr Goldberg may scotch rumours

FROM OUR CORRESPONDENT—New York, Nov. 1

When Mr. Arthur Goldberg, the American representative at the United Nations, gave evidence yesterday in the House of Representatives, he may have scotched rumours that he is about to resign because of disagreement with Administration policy on Vietnam. Mr. Goldberg said that he was not going to resign, and that he was going to continue to work for the United States.

'WE ARE WINNING' SAYS HUMPHREY

FROM OUR CORRESPONDENT—New York, Nov. 1

Sen. J. Lee Rankin, Republican of Missouri, said today that he believed the United States was winning the Vietnam war. He said that the United States was making progress, and that he was confident that the United States would eventually win the war. He said that he was proud of the United States and its military.

Personal

Mr. Rankin said that he believed the United States was winning the Vietnam war. He said that the United States was making progress, and that he was confident that the United States would eventually win the war. He said that he was proud of the United States and its military.

Dame ahead in chess tourney

FROM OUR SPECIAL CORRESPONDENT—Sydney, Nov. 1

It looks as though the Danish chess player, Bent Larsen, is ahead in the chess tournament here today. Larsen has won several games, and he is leading the tournament. The tournament is being held in Sydney, and it is attracting a large number of chess players from around the world.

Fifth Indian state hit by crisis

FROM OUR CORRESPONDENT—New Delhi, Nov. 1

Another Indian State, Mysore, was plunged into political uncertainty today by defections which left the United Front Government in power but without a majority. The defections were made by several members of the government, and they have caused a major crisis in the state.

There and back

FROM OUR CORRESPONDENT—New Delhi, Nov. 1

As it became obvious yesterday that the Congress was likely to win the general elections, the Government has decided to go back to the Congress. The Government has said that it will continue to work with the Congress, and that it will support the Congress in the general elections.

Climbers rescued

FROM OUR CORRESPONDENT—New Delhi, Nov. 1

Eighteen Indian mountaineers were rescued today after a long and difficult climb. The mountaineers had been stuck on a high mountain peak, and they were in danger of running out of food and water. The rescue operation was a major one, and it took several days to complete.

CYPRIO LEADER INTERROGATED

FROM OUR CORRESPONDENT—Nicosia, Nov. 1

Mr. Rafik Denktaş, former chairman of the Turkish Cypriot communal chamber, who was arrested yesterday after heading in Cyprus from a small boat in north-east Cyprus, with two other Cypriots, was today being interrogated by Greek Cypriots. The Greek Cypriots are trying to find out more about Denktaş and his activities in Cyprus.

Three weeks at airport

FROM OUR CORRESPONDENT—Athens, Nov. 1

It is now more than three weeks since Mrs. Yvonne Paul headed round-the-clock in the departure hall of Heathrow Airport in order to try to force the American Embassy to allow her to return to the United States from where she had been taken. She has been at the airport for three weeks, and she is still there. She is being held at the airport, and she is not allowed to leave.

Sale of etchings by Rembrandt

FROM OUR CORRESPONDENT—New York, Nov. 1

The weekly sale of the best part of the New York collection of Rembrandt etchings by Sotheby's, which was held yesterday, was a success. The etchings were sold for a total of \$1,000,000, which is a record for a single sale of Rembrandt etchings. The sale was held in New York, and it attracted a large number of buyers.

How Tudor Accessories got into the United States market

'We just couldn't have done it without Export Intelligence'

TUDOR ACCESSORIES LTD of Hayes has been manufacturing accessories, including camera tripods, for about twenty years. Over the last four years they have increased sales of their products in Europe and other markets. America they thought about but doubted again; they felt that opening up trade with such a vast market would be a financial risk and they were not sure they had the staff to handle it.

Financial aid and trade fair
Then, Tudor, with other firms in the Federation of British Household Appliances approached Export Intelligence—the free Board of Trade service for exporters. They had the line of jointly exhibiting at the New York Household Fair, could we help? We still didn't think of the Board of Trade Joint Venture Scheme for Trade Fairs under which we provide free space and a staff stand; pay half the air freight costs for two representatives for each firm establishing a joint stand; half the joint advertising expenses. Tudor did the other and exhibitor in New York.

Immediate success
The results were striking: Tudor met a lot of buyers, took orders direct on the stand and appointed an agent, now, less than a year later, demand for Tudor products in America is considerable and they estimate the potential market as six times that of Europe. "But just couldn't have done it without Export Intelligence."

Confident
They have now set up a representative in America for firms like themselves who they use Export Intelligence—no staff fees

Call EXPORT INTELLIGENCE at the Board of Trade

Call on an R.F. Leach, Director of the Board of Trade, at the Board of Trade, Victoria Street, London, S.W.1.

We are an R.F. Leach, Director of the Board of Trade, at the Board of Trade, Victoria Street, London, S.W.1.

Head Office: 100, Victoria Street, London, S.W.1. Tel: 01-235 1234. Fax: 01-235 1234.

Branch Office: 100, Victoria Street, London, S.W.1. Tel: 01-235 1234. Fax: 01-235 1234.

69

